

در جستجوی خاکسترهای دانش؛ راز ناپیدای کتابخانه ری

۲۴ خرداد ۱۴۰۵ ساعت ۱۰:۲۵

شهر ری در دوران اوج شکوه علمی خود، میعادگاه دانشمندان و گنجینه‌ای از نفایس مکتوب بود. با این حال، در گزارش‌های تاریخی از قرون میانه، ردپای حادثه‌ای سهمگین دیده می‌شود که گفته می‌شود میراث علمی این شهر را به کام نابودی کشاند. بازخوانی این ادعای تاریخی و تأمل در تأثیرات بلندمدت آن بر فرهنگ و حافظه‌ی جمعی ایران.

آتش‌سوزی کتابخانه ری یکی از وقایع کمتر شناخته‌شده اما بسیار مهم در تاریخ فرهنگی ایران است که رخداد آن در دوره میانه اسلامی اتفاق افتاد. شهر ری، واقع در جنوب تهران امروز، از دوره ساسانیان تا دوران اسلامی، یکی از مراکز مهم علمی، ادبی و فرهنگی به شمار می‌آمد و به ویژه در دوره‌های عباسی و پس از آن، جایگاه خود را به‌عنوان شهری علمی و ادبی حفظ کرده بود. کتابخانه ری، به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مراکز نگهداری کتاب و دانش در خراسان و ری، شامل هزاران نسخه خطی، رساله‌های علمی، تاریخی و ادبی و آثار نادر از دانشمندان و نویسندگان مختلف بود و نقش حیاتی در حفظ و انتقال دانش ایرانی و اسلامی ایفا می‌کرد.

آتش‌سوزی این کتابخانه، که بر اساس منابع تاریخی در قرن پنجم یا ششم هجری قمری رخ داده است، بخش عظیمی از این مجموعه ارزشمند را نابود کرد. گزارش‌های تاریخی نشان می‌دهند که علت دقیق این حادثه ترکیبی از عوامل انسانی و طبیعی بوده است. برخی منابع اشاره می‌کنند که ناآگاهی یا سهل‌انگاری در نگهداری آتش و نور در کتابخانه، موجب شعله‌ور شدن حادثه شد، در حالی که برخی دیگر احتمال حمله یا درگیری نظامی محدود را نیز مطرح کرده‌اند. با این حال، پیامد اصلی این حادثه، از بین رفتن حجم عظیمی از میراث مکتوب و فقدان دسترسی به منابعی بود که بسیاری از آن‌ها به دلیل محدود بودن نسخه‌ها، دیگر قابل جایگزینی نبودند.

کتابخانه ری شامل متونی از حوزه‌های مختلف بود: آثار علمی مانند نجوم، ریاضیات و پزشکی، متون فلسفی و اخلاقی، آثار تاریخی، سفرنامه‌ها و همچنین ادبیات غنایی و نثر کلاسیک. بسیاری از این متون تنها در یک نسخه موجود بودند و از بین رفتن آن‌ها باعث شد بخش مهمی از دانش گذشته، به‌ویژه در زمینه تاریخ محلی و زندگی روزمره مردم، برای همیشه از دست برود. علاوه بر این، مرجع بودن کتابخانه ری باعث شده بود تا دانشمندان، نویسندگان و اهل علم از مناطق دیگر به این شهر مراجعه کنند و از این کتابخانه بهره ببرند؛ بنابراین، آتش‌سوزی نه تنها بر منابع شهری، بلکه بر شبکه علمی منطقه نیز تأثیر مستقیم گذاشت.

از منظر فرهنگی و اجتماعی، این حادثه موجب تغییر جریان‌های فکری و علمی شد. بسیاری از دانشمندان و کاتبان، پس از از دست رفتن منابع، مجبور به مهاجرت به شهرهای دیگر شدند یا به بازآفرینی مجدد دانش دست زدند. این فرآیند نه تنها باعث

پراکندگی علمی شد، بلکه به ایجاد مراکز جدید کتابخانه‌ای در دیگر شهرها، مانند همدان و اصفهان، منجر گردید تا خلأ ایجادشده در ری تا حدودی جبران شود. با این حال، بخش مهمی از میراث دست‌نخورده باقی‌نماند و تاریخ علمی و ادبی ایران با فقدان این منابع دچار کاستی شد.

از لحاظ تحلیل تاریخی، آتش‌سوزی کتابخانه ری نمونه‌ای از چالش‌های حفاظت از دانش در دوره‌های پیشامدرن است. فقدان فناوری‌های مناسب برای نگهداری اسناد، وابستگی به نسخه‌های خطی و خطرات طبیعی و انسانی، همواره امکان از دست رفتن بخش‌هایی از دانش را افزایش می‌داد. این رویداد همچنین نشان‌دهنده اهمیت مکان‌یابی و مدیریت کتابخانه‌ها و مراکز علمی است و ضرورت توجه به امنیت فیزیکی، سازماندهی و ثبت مکتوب را برجسته می‌کند.

از منظر تحلیلی، پیامدهای فرهنگی و آموزشی این آتش‌سوزی تا سال‌ها ادامه داشت. فقدان منابع باعث شد بسیاری از شاخه‌های دانش به‌ویژه دانش‌های محلی و متون کاربردی فراموش شوند. نویسندگان و دانشمندان بعدی ناگزیر بودند بر پایه منابع محدود موجود و حافظه جمعی اقدام به بازنویسی، بازآفرینی و ترجمه کنند. این فرآیند به نوعی موجب تمرکز مجدد دانش در شهرهای دیگر شد و در عین حال، فاصله میان متون علمی و دسترسی عمومی را بیشتر نمود.

آتش‌سوزی بزرگ کتابخانه ری را می‌توان نه تنها یک حادثه طبیعی یا انسانی، بلکه یک نقطه عطف فرهنگی دانست که پیامدهای بلندمدت آن بر تاریخ علمی، ادبی و اجتماعی ایران محسوس بود. مطالعه و بازشناسی این واقعه اهمیت حفاظت از میراث مکتوب، ثبت دقیق وقایع علمی و توجه به زیرساخت‌های فرهنگی را به‌عنوان عاملی کلیدی برای تداوم دانش برجسته می‌سازد. این رویداد نشان می‌دهد که چگونه یک حادثه منفرد می‌تواند مسیر فرهنگ، علم و آموزش در یک منطقه را برای نسل‌ها تحت تأثیر قرار دهد.

آدرس مطلب :

<https://www.cafetari.kh.com/news/50346/ری-کتابخانه-ناپیدای-راز-دانش-خاکسترهای-جستجوی-50346>